

Asia: VN/27681/2025

Lausuntopyyntö sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta annetun lain kehittämistarpeiden arviomuistiosta

Lausunnonantajan lausunto

Kommenttinne arviomuistion luvusta 5 (Valvontalain 1 luku Yleiset säännökset)

Kehitysvammaisten Tukiliitto kiittää mahdollisuudesta lausua valvontalain kehittämistarpeita koskevasta arviomuistiosta. Otamme tässä lausunnossamme kantaa joihinkin laajassa muistiossa esitettyihin kohderyhmiemme, eli kehitysvammaisten ja vastaavaa tukea tarvitsevien ihmisten ja heidän perheidensä, kannalta nähdäksemme olennaisimpiin kysymyksiin.

Tukiliitto ei pidä perusteltuna valvontalain soveltamisen laajentamista työnantajamallilla järjestettyyn vammaispalvelulain mukaiseen henkilökohtaiseen apuun, johon se soveltuu huonosti, koska kyse ei ole palvelutuotannosta, vaan yksityishenkilön itselleen (tai joissain tapauksissa alaikäiselle lapselleen tai päämiehelleen) toteuttamasta palvelusta. Esimerkiksi rekisteröinti- ja omavalvontavelvollisuudet olisivat kohtuuttoman kuormittavia työnantajana toimivalle vammaiselle henkilölle, tai hänen sijastaan avustajan työnantajana toimivalle vammaisen lapsen huoltajalle tai aikuisen vammaisen henkilön edunvalvojalle. Työnantajamallista säädetään lisäksi kattavasti uuden vammaispalvelulain 11 §:ssä, ja hyvinvointialue vastaa siitä, että henkilökohtainen apu järjestetään asiakkaan yksilöllisten tarpeiden ja edun mukaisella tavalla. Yhdymme tältä osin myös Heta-liiton (Henkilökohtaisten Avustajien Työnantajien Liitto ry) lausuntoon. Sen sijaan ei nähdäksemme ole perusteltua, että henkilökohtaisena avustajana toimiminen hyvinvointialueen palvelusetelimallissa olisi mahdollista ilman rekisteröintiä, koska tällöin toimintaa toteuttaa palveluntuottaja elinkeinotoimintanaan, ja esimerkiksi palvelun kehitysvammaiset asiakkaat ovat erityisen haavoittuvassa asemassa, joiden suojaksi tarvitaan vahvaa valvontaa. Ei ole myöskään mitään syytä kohdella palvelusetelimallia tältä osin eri tavoin kuin ostopalvelua.

Omaishoidon tuen valvonta tulisi nähdäksemme jatkossakin kuulua hyvinvointialueelle, joka myöntää palvelun ja tekee siitä sopimuksen omaishoitajan kanssa. Kyse on läheissuhteessa, yleensä perheen sisällä, yksityiskodissa tapahtuvasta toiminnasta, johon valvontalain mukainen sääntely soveltuisi todella huonosti, ja jonka osalta myös yksityisyyden suojalle tulee antaa korostettu merkitys. Tärkeää on silti huolehtia sekä ohjeistuksella ja ohjauksella että tarvittaessa sääntelyä

tarkentamalla siitä, että hyvinvointialueilla on riittävät rakenteet, osaaminen ja resurssit valvoa tämän palvelun toteutumista lainmukaisesti (asiakas-/potilasturvallisesti ja laadultaan hyvänä). Toimeksiantosuhteinen perhehoitokin tapahtuu yksityiskodissa, mutta siinä ei normaalisti ole kyse läheisten antamasta huolenpidosta, ja asiakkaat ovat haavoittuvassa asemassa olevia sijoitettuja lapsia taikka vammaisia tai ikääntyneitä ihmisiä, ja näissä palveluissa on myös erityisesti lastensuojelun osalta vakaviakin laatuongelmia, joten kannattamme muistiossa esitettyä toimeksiantosuhteisen perhehoidon valvonnan ja valvontakeinojen riittävyttä koskevaa arviointia jatkotyöstössä.

Pidämme palveluiden asiakkaiden, kuten tyypillisesti haavoittuvassa asemassa olevien vammaisten henkilöiden, oikeuksien toteutumisen näkökulmasta tarpeellisena, että valvontalaki ulotettaisiin koskemaan myös sosiaalihuoltolain 14 § 2 momentin nojalla järjestettyjä sosiaalipalveluita ja sitä kautta myös vammaispalvelulain 34 §:n perusteella muita lain tarkoituksen toteuttamiseksi tarvittavia palveluita ja taloudellisia tukitoimia.

Yhdymme lisäksi Näkövammaisten Liiton hyvin perusteltuihin näkemyksiin tilapäishenkilöstön, kuten vuokrahenkilöstön ja alihankintaketjujen käytön (ml. tukipalvelujen tuottaminen) valvonnan tärkeydestä sekä siitä, ettei tukipalvelutuottajien alihankintaketjujen rekisteröintivelvoitteesta tule luopua.

Kommenttinne arviomuistion luvusta 6 (Valvontalain 2 luku Palveluntuottajaa ja toimintaa koskevat edellytykset)

-

Kommenttinne arviomuistion luvusta 7 (Valvontalain 3 luku Palveluntuottajien ja palveluyksiköiden rekisteröinti)

-

Kommenttinne arviomuistion luvusta 8 (Valvontalain 4 luku Omavalvonta)

Kuten myös muistiossa ja esimerkiksi eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian lausunnossa todetaan, valvontalain mukaisen omavalvonnan toteutumisessa on ollut paljon kirjavuutta ja myös erilaisia haasteita, mukaan lukien hyvinvointialueiden puutteelliset resurssit. Muistiossa mainittujen haasteiden lisäksi myös asiakkaiden osallistaminen palveluiden toteutukseen ja seurantaan sekä tiedottaminen omavalvonnasta, kuten yksikön omavalvontasuunnitelmasta, on usein puutteellista. Omavalvonta on keskeinen tekijä palveluiden laadun varmistamisessa, mutta varsinkin korkeamman riskin toiminnassa se ei yksin riitä, vaan tarvitaan myös valvontaviranomaisen aktiivista valvontaa. Omavalvontaa koskevaa sääntelyä (esim. antamalla omavalvontaohjelmaa koskeva asetus, mitä monet tahot ovat kannattaneet), ohjeistusta ja muuta ohjausta on Tukiliiton näkemyksen mukaan syytä kehittää kehittää havaittujen puutteiden pohjalta, jottei se ole vain kaukana arjesta olevaa "sanahelinää" omavalvontasuunnitelmassa, vaan keskeinen osa toimintakulttuuria. Tällä myös osaltaan varmistetaan sitä, että valvontaviranomaisella on riittävästi resursseja tehdä riskiperustaista valvontaa ja puuttua tehokkaasti palveluissa havaittuihin ongelmiin.

Esimerkiksi kehitysvammaisten ja vastaavaa tukea tarvitsevien ihmisten palveluissa, ja aivan erityisesti vaatvimman tuen palveluissa, nousee muiden laatuongelmien lisäksi valitettavan säännöllisesti esiin myös räikeitä epäkohtia, kuten erilaista kaltoinkohtelua, johon valvontaviranomaisen ei läheskään aina puutu ainakaan riittävästi tai oikea-aikaisesti esimerkiksi resurssien puutteen vuoksi. Myöskään palveluiden riskejä ei ennakoivasti usein riittävästi tunnisteta, mikä on varsin ongelmallista, kun kyse on erityisen haavoittuvien asiakkaiden palveluista.

Vaikka omavalvontaa pyritään parantamaan, niin valvontaviranomaisen resurssien riittävyyttä esimerkiksi sosiaalihuollon palveluissa, kuten vammais- ja vanhuspalveluissa sekä esimerkiksi lastensuojelun sijaishuollossa, tulee arvioida kriittisesti ja niiden näyttäytyessä puutteellisina tulee pyrkiä viipymättä parantamaan viranomaisvalvonnan resursseja, jotta pystytään turvaamaan aina tarvittaessa epäkohtiin puuttamalla riittävät laadukkaat palvelut niitä välttämättä esimerkiksi vammansa vuoksi tarvitseville asiakkaille. Esimerkiksi sosiaalihuollon palveluiden kuten asumispalveluiden tulee ollakseen laadultaan hyviä edistää asiakkaiden osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta. Palveluita ei meillä lain tasoisina voimassa olevien ihmisoikeussopimusten kuten YK:n vammaisoikeussopimuksen ja lapsen oikeuksien sopimuksen sekä myöskään eduskunnan perustuslakivaliokunnan perustuslain 19 §:ää koskevien tulkintojen mukaan tule toteuttaa niin, että ne turvaavat vain ns. eksistenssiminimin eli hengissä säilymisen vaatimien tarpeiden tyydyttämisen, vaan niin palveluiden henkilöstöresursoinnin kuin esimerkiksi toimitilojen ja toimintakäytäntöjen tulee lähteä siitä, että palvelut mahdollistavat käyttäjilleen ihmisarvoisen elämän yhteiskunnan yhdenvertaisena jäsenenä. Palvelun laatu tulee viranomaisvalvonnassa aina huomioida asiakas- ja potilasturvallisuuden rinnalla

Rikostaustan tarkistamisoikeus tulee mm. vammaisten ihmisten haavoittuva asema huomioiden ulottaa kaikkiin eri muotoisiin palveluihin, joissa toimitaan haavoittuvien kohderyhmien parissa, koska nyt sääntelyssä on muistiossa todetusti huomattavia aukkoja, jotka luovat turhia riskejä toimintaan soveltumattomien henkilöiden käyttämisestä toteuttamaan esimerkiksi vammaisten ihmisten palveluita. Kannatamme myös Perhehoitoliiton esitystä rikostaustaotteen selvittämistä koskevan sääntelyn ulottamisesta toimeksiantosuhteiseen perhehoitoon myös aikuisten asiakkaiden, jotka tyypillisesti ovat haavoittuvassa asemassa, osalta heidän turvallisuutensa varmistamiseksi. Yhdymme lisäksi Näkövammaisten Liiton näkemykseen siitä, että arviomuistiossa kuvatut valvontalain ja lain lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä yhteensovittamisesta aiheutuvat haasteet rikostaustan selvittämisestä työtehtävissä, joihin sisältyy työskentelemistä sekä vammaisten lasten että vammaisten aikuisten kanssa, tulee vammaisten asiakkaiden turvallisuuden takaamisen näkökulmasta ehdottomasti ratkaista viivytyksettä nykyistä erittäin ongelmallista tulkintaa muuttamalla, eli asian korjaamisen ei tulisi vaatia lakimuutosta.

Katsomme lisäksi tiedotusta, ohjeistusta ja tarvittaessa myös sääntelyä koskien epäkohtien ilmoitusvelvollisuutta tulee tehostaa, jotta ilmoitusvelvollisuus toteutuisi tarkoitetulla tavalla ja siten turvaisi osaltaan sitä, että asiakkaat saavat tarvitsemansa palvelut lainmukaisesti.

Kommenttinne arviomuiston luvusta 9 (Valvontalain 5 luku Viranomaisvalvonta)

-

Kommenttinne arviomuiston luvusta 10 (Valvontalain 7 luku Erinäiset säännökset)

-

Kommenttinne arviomuiston luvusta 11 (Valvontalain 8 luku Voimaantulo)

-

Kommenttinne arviomuiston luvusta 12 (Erinäiset kysymykset)

-

Muut kommenttinne arviomuistiosta

Kehitettäessä valvontalakia ja -käytäntöjä sekä ohjeistuksia on erittäin tärkeää huomioida suunnitellut ja/tai valmisteltavana olevat sosiaali- ja terveydenhuoltoon liittyvät uudistukset, kuten sosiaalihuollon palvelu-uudistus, ja niistä aiheutuvat valvontaan liittyvät muutos- ja kehittämistarpeet. Esimerkiksi sosiaalihuollon palvelu-uudistuksessa sosiaalihuollon prosesseihin ja palveluita koskevaan sääntelyyn suunnitellut asiakkaan oikeuksia ja oikeusturvaa heikentävät muutokset lisäävät monenlaisia palveluihin liittyviä riskejä (esim. sitä, että annettavat palvelut eivät ole tarpeisiin nähden riittäviä tai sopivia, tai niitä ei tarpeista huolimatta saa lainkaan) ja siten todennäköisesti tarvetta myös valvontaviranomaisen työlle, ja toisin kuin muistiossa näytetään toivovan, haasteet eivät monilta osin varmastikaan ratkea vain ohjeistuksilla.

Valvontalainsäädännön jatkokehittämiseen tulee ottaa arviomuistiota laajemmin mukaan palveluiden käyttäjien (ja erityisesti esim. vamma vuoksi haavoittuvassa asemassa olevien asiakkaiden ja potilaiden) näkökulmat sekä osallistaa työhön vammaisjärjestöt YK:n vammaissopimuksen edellyttämällä tavalla.

Salisma Tanja
Kehitysvammaisten Tukiliitto ry